

OSMANLI DEVLETİNDE CEZA YAŞI VE BULÛĞ MESELESİ (1847-1917)

Burak KOCAOĞLU* - Alev DURAN**

Öz

Osmanlı Devlet sisteminde hukuk, şer'i ve örfi olarak ikiye ayrılmış ve uygulamalar bu iki esasa uygun olarak çelişmemek kaydı ile düzenlenmiştir. Kişiyi hak ve sorumluluklarına ehil kılan husus yaş ve bulûğ meselesidir. Şer'i hukuka göre bir kişinin mesuliyet alabilmesi ve cezai ehliyetinin olabilmesi için akli melekelerin yerinde, bulûğa erişmiş ve rüşdü olması gerekmiştir. Kişinin, ceza alabilmesi hususunda yaş önemli bir kriter olmakta ve Bulûğ yaşının değişiklik göstermesinde, iklim, ırksal özellik, yaşanan konum, beslenme ve ekonomik etkenler gibi etkenlere göre değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu çalışmada, Osmanlı Devlet hukukunun işleyişinde önemli bir husus olan bulûğ ve yaş meselesi irdelenmiştir. Arşiv kayıtlarındaki emsalleri üzerinden hareketler daha önce incelenmemiş olan yaş unsurunun çeşitli etkenlere göre Osmanlı coğrafyasında farklı uygulamalara sahne olduğu ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Ceza, Bulûğ, Hukuk, Osmanlı, Ehliyet

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Kadiriye Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi, Osmaniye/Türkiye.
burakkocaoglu06@gmail.com
Orcid No: 0000-0002-0595-7229

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye.
alevduran@aydin.edu.tr, alvdm@gmail.com
Orcid No: 0000-0003-0995-8090
Makalenin Gönderilme Tarihi: 19.07.2020
Makalenin Kabul Tarihi: 01.09.2020
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.10.2020
Makalenin Türü: Araştırma

THE ISSUES OF AGE OF CRIMINAL RESPONSIBILITY AND PUBERTY IN THE OTTOMAN STATE (1847-1917)

Abstract

The Judicial System of the Ottoman Empire was based on two sections: Sharia Law and örf'i (Customary) Law. The Applications were arranged in accordance with these two principles, provided that they do not contradict. The factor that makes the person competent for his/her rights and responsibilities is the issue of age and puberty. In order for a person to be able to take responsibility and have a criminal capacity according to the Sharia law, one had to be able-minded and had to reach puberty and maturity. In addition to the fact that age is an important criterion for one to be punished, it has been observed that the age of the puberty varies according to factors such as climate, racial characteristics, location, nutrition and economic factors.

In this study we examined the issue of puberty and age, which is an important issue in the functioning of Ottoman State law. Based on the examples in the archive records, we will reveal that the age element, which has not been studied before, is the scene of different practices in Ottoman lands according to various factors.

Keywords

Punishment, Puberty, Law, Ottoman, Criminal Responsibility

GİRİŞ

Türk-İslâm devlet geleneğinin bir temsilcisi olan Osmanlı Devleti'nde hukuk, Tanzimat dönemine kadar Şer'i ve Örfi olarak ikiye ayrılmıştır. Şer'i hukuk Kur'an, sünnet, içmâ ve kıyas üzerinden şekillenmiş (Gür, 2014: 14) olup üzerinde yorumlama dışında bir değişikliğe gidilememiştir. (Ortaylı, 2008: 62) Örfi hukuk ise devletin yöneticisi olan sultan tarafından toplum düzeninin sağlanması için ihtiyaç duyulan kanunların bütünüdür. (Aydın, 1999: 384)

Osmanlı ceza sisteminde gerek şer'i gerekse örfi hukukta olsun cezanın uygulanmasında suçun kime karşı işlendiği üzerinde durulmuştur. Suç devlete karşı işlenmiş ise devlet cezanın affına gidebilirken, suç kişiye karşı işlendiğinde devlet bu konuda cezada affa gidememiştir. Bu noktada kişilere karşı işlenen büyük suçlar arasında cinayet ve kişinin vücut bütünlüğünün bozulmasına (cerh ve şecc) sebep olmak vardır. (Cin- Akküngüz, 2017: 309) Bir kişinin yaşam hakkının alınması veya vücut bütünlüğünün bozulması insanlık tarihinin her döneminde ve hemen hemen her uygarlığında en ağır şekilde cezalandırılmıştır.

İslâm hukukuna göre cinayet suçu işleniş şekli açısından kendi içerisinde gruplara ayırılmış ve cezanın boyutunu buna göre belirlenmiştir. Şer'i hukuka (Hanefi) göre cinayet (katl-i nefis), kasden (katl-i amd), kasda benzer adam öldürme (katl-i şibh-i amd), hatâen ve tesebbüen (Akgündüz, 2019:529) olarak ayrılmıştır. Kasten adam öldürmede herhangi bir hafifletici sebep olmadığından verilecek cezada indirimle gidilmemiştir. (Bozkurt, 1996: 25) Maktulün mirasçıları tarafından kısas talep edilirse kısas olarak katilin infazı kılıçla gerçekleştirilmiş (Akgündüz, 2017:118) olup, mirasçılar kısas istemeyip diyet talep ederler ise belirlenen diyet karşılığında sulh sağlanmış olsa da devletin uygulayacağı ta'zir (hadd ve kısas dışındaki ceza) saklıdır. (Yurtseven, 2001: 271, 272)

Geniş Osmanlı coğrafyasında diyetin² belirlenmesinde bölgesel olarak farklılık görülmüştür. Bazı bölgelerde diyetin belirlenmesinde katilin ekonomik durumu belirleyici olmuştur. Kimi zaman diyetin belirlenmesinde katilin ekonomik durumuna göre, alâ, muravassı'ul hâl ve ednâ olarak üç

¹ Osman Bey'in bac-ı pazar vergisinin kendisine verilmesini talep eden kişiye bu Tanrı buyruğu mu yoksa beyler kendileri mi yaptı diye sorması üzerine beyler kendi yaptı diye cevap almış bunun üzerine hiddetlenen Osman Bey'e yanındakiler bu vergiyi koymak beyin hakkıdır demesi üzerine bac-ı pazar vergisini koymuştur. Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (Yay. Haz. Nihal Atsız), Ötüken, İstanbul, 2014, s. 31-32.

² Maktulün mirasçılarına verilen ödenen diyet dışında, yerel yöneticilere ve tımar sahiplerine cürm-ü cinâyet resmi adı altında vergi ödenmiştir. Bu vergi hakkında ayrıntılı bilgi için bk.. Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1977.

sınıfa ayrılmış (Akgündüz, 1994: 438) olsa da kimi zaman sabit bir rakamdan diyet belirlenmiştir. (Akgündüz, 1993: 256) Sulh sağlanamazsa cezanın tespiti ve uygulanması için Şeyhülislâmın (Avcı, 2004: 97) ve son olarak Padişahın izni gerekmiştir. (Akgündüz, 2011: 605) Bu noktada kisasın uygulanması için maktulün mirasçısının bulûğ yaşında olması şartı aranmıştır.³ Şayet mirasçı bulûğ yaşında değil ise akli erdiği vakit verdiği karardan pişman olmaması açısından katile uygulanacak kisas cezası, mirasçının bulûğa ermesine kadar bekletilmiş ve kisas cezası hapse çevrilmiştir.⁴

Hatâen adam öldürmede ise öldürme niyeti olmayıp yanlışlıkla veya kaza sonucu kişinin ölümüne sebebiyet vermek söz konusudur. Tesebbüen adam öldürmede ise bir adamın ölümüne sebep olacak işi yapmak söz konusudur. Genellikle hatâen ve tesebbüen adam öldürmelerde kisas uygulanmamış olup diyet ödenmesi söz konusudur. (Akgündüz, 1990: 120)

Cezanın belirlenmesinde bir diğer unsur da suçu işleyen durumudur. Şer'i hukuka göre bir kişinin mesuliyet alabilmesi ve cezai ehliyetinin olabilmesi için akli melekelerin yerinde, bulûğa erişmiş ve rüşdü olması gerekmiştir. (Cin-Akgündüz, 2017: 447, 448) Suçu işleyen kişinin akli melekelerinin yerinde ve herhangi bir ruhsal sorunu yoksa, kasten cinayeti işlemişse cezada indirim olmamıştır. Suçu işleyen kişinin akli melekeleri yerinde değilse kişinin üzerinde hukûkî sorumluluk olmayacağı ilkesiyle kişiye ceza verilmemiştir. Bu noktada cezanın belirlenmesinde bir diğer kriter ise suçu işleyen kişinin yaşıdır. Şer'i hukuka göre insanlar belirli bir yaşa kadar neyin doğru neyin yanlış olduğunu ayırt edememektedir. Bu sebepten suçun işlendiği vakitte suçu işleyen kişinin yaşı cezanın belirlenmesinde en büyük unsur olmuştur. Bu noktada insan hayatının devrelerine göre cezai ehliyetin durumu belirlenmiştir. İslâm hukukuna göre insan hayatı cenin, çocukluk, temyiz, bulûğ ve rüşd devresi olarak beşe ayrılmıştır. (Cin-Akgündüz, 2017: 450,451) Cenin devresi ana rahminden doğuma kadar geçen süre olup bu devreden yedi yaşına kadar çocukluk devresi başlamıştır. Bu devrede çocuğun cezai ehliyeti ve kamu borçlarında sorumlu olmayıp, (Barkan, 2011: 245) şahıs borçlarına sorumludur. Temyiz devresi ise insanın iyi ile kötünün farkına vardığı dönemi ifade eder ve bulûğa kadar geçen süreyi kapsar. Bulûğ devresi de kişiden kişiye değişmekle birlikte biyolojik belirtiler ile

³ BOA, A.İMKT.101-73., H.1263 (M.1847), Manisa'nın Palamud Kazasına bağlı Uçalan köyünde sadr-ı kebir oğlu Mehmed tarafından tüfikle yaralanıp öldürülen Fatma adlı kadının kızının bulûğa erene kadar katile verilecek cezanın ertelenmesi istenmiştir.

⁴ BOA, MVL.36-8., H.1263 (M.1847), Manisa'nın Palamud Nahiyesine bağlı Uçalan Karyesinde ikamet eden Fatma adlı kadın, Mehmed adlı kişi tarafından tüfikle sırtından vurularak ölmüştür. Öldürülen kadının Raziye adındaki kızı diyet üzerine sulh yapılmasında razı olmadığından, kızın bulûğa erinceye kadar katilin tutuklu kalmasına ve kızın bulûğa ermesinden sonra davanın tekrardan görülmesine karar verilmiştir.

tespit edilmektedir. Kişinin yaşı bulûğ sınırında olup bulûğ belirtileri yoksa kişiye erkekse mürâhik, kadınsa mürâhika ifadesi kullanılmıştır. (Dalgın, 2006: 40, 41) Bulûğ evresine giren kişi, yasaklar, ibadetler ve devlete karşı çeşitli yükümlülükleri başta olmak üzere cezai ehliyete sahip olmuştur. (Bardakoğlu, 1992: 414) Rüşd evresi ise yaştan başka kişinin olgunluğa ulaşması ve sorumluluklarının tam anlamıyla bilincine varması olarak ifade edilmektedir.

I. OSMANLI DEVLETİ'NDE BULÛĞ DEVRESİ

Bulûğ veya baliğ olmak kişinin çocuktan çıkıp yetişkinliğe adım atması olarak ifade edilmektedir. Kişiden kişiye değişen bu devrede çocuklarda bazı fiziksel değişiklikler meydana gelmektedir. Bulûğ yaşının değişiklik göstermesinde, iklim, ırksal özellik, yaşanan konum, beslenme ve ekonomik etkenler belirleyici olmuştur. (Işıklar, 1949: 522,523) Genel olarak sıcak iklimde yaşayan kişiler soğuk iklimde yaşayanlara göre daha erken yaşta bulûğ evresine girmişlerdir. (Koç, 2017: 233)

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Osmanlı Devleti'nde cezanın tespitinde dikkat edilen hususların başında suçu işleyen bulûğa erip ermediği gelmiştir. Bu noktada bünyesinde çeşitli ırkları barındıran ve sınırları Asya, Avrupa ve Afrika'ya kadar uzanan geniş Osmanlı coğrafyasında bulûğa erme yaşı değişiklik göstermiştir. Özellikle ülkenin sıcak memleketlerinde yaşayan kişiler diğer yerlere göre daha erken yaşta bulûğa ermişlerdir. Bu sebepten Osmanlı Devleti özelinde bulûğa erme yaşı konusunda kesin bir yaş aralığından söz edilemeyip, mezhepler bulûğ yaşı konusunda farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Misal olarak Hanefi mezhebinde Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bulûğun üst sınırını on beş yaş olarak (Yurtseven, 2003: 226, 227) belirlemişlerse de Ebu Hanife erkeklerde bulûğ yaşının üst sınırını on sekiz, kızlarda on yedi olarak kabul etmiştir. Mâlikîler ise kız ve erkekte on sekiz yaşının bulûğda üst sınır olacağını kabul etmiştir. (Akgündüz, 2018: 131,132) Ebussuud Efendi'nin fetvalarına göre ise kız ve erkek çocuklarında bulûğ yaşı on iki olup şayet bulûğ belirtileri yoksa üst sınır erkeklerde on sekiz, kızlarda ise on yedidir. (Düzdağ, 2012: 29)

1876 tarihli Mecelle'nin 986'ncı maddesine göre ise erkeklerde bulûğ yaşı on iki, kızlarda dokuz olup her ikisi içinde on beş yaş bulûğ olarak kabul edilmiştir. Şayet bu yaşa kadar bulûğ belirtileri yoksa erkekler mürâhik, kızlar mürâhika olarak adlandırılmıştır. (BOA, ŞD.2462-17.) 1917 tarihli Hukuk-ı Âile Karamâmesi ile Mecelle'de belirtilen yaş aralığı terk edilip bulûğ yaşında Ebu Hanife'nin erkeklerde bulûğ yaşının üst sınırı on sekiz, kızlarda on yedi düşüncesi tercih edilmiştir. (Aydın, 1998: 316)

Devletin son dönemlerinde bulûğ yaşının on sekiz olarak kabul edilmesi özellikle sıcak bölgelerde görev yapan yerel yöneticiler tarafından hoş karşılanmamış ve bulûğ yaşının on sekiz olmasının bölgelerinde suçu artırdığını ifade edilerek tekrardan on beşe çekilmesini talep etmişlerdir. (BOA, DH.MB.HPS.M.9-69.) Misal, R.1329 (M.1913), Diyarbakır Vilayeti'nden gelen talepte, Osmanlı Devleti'nde bazı memalik-i hârre'de (sıcak vilayetlerde) sinn-i bulûğun (bulûğ yaşı) erken olduğu ve aklın soğuk memleketlere göre daha çabuk geliştiği ifade edilmiştir. (BOA, DH.HMŞ.17-62) Ceza Kanunu'nun 40. maddesinin yorumlanmasına göre kişinin cürmü cinayetten ceza alması için 18 yaşında olma şartı arandığı ancak bunun katıyen sıcak memleketler için uygun olmayacağı ifade edilmiştir. Buna neden olarak, ceza yaşının yukarıya çıkartılmasından dolayı bölgede cürmün arttığı belirtilerek, bölgedeki cürmün azaltılması için ceza yaşının eskiden olduğu gibi tekrardan on beşe çekilmesi konusunda talep gelmiştir. (BOA, DH.HMŞ.30-58) Bu konuda Meclis-i Mebusan'ı göreve davet edilmiş ve kanunun eski haline getirilmesinin daha hayırlı sonuç vereceği ifade edilmiştir. (BOA, DH.İ.UM.EK.2-19) İlerleyen süreç içerisinde Ceza Kanunu'nun 40. Maddesi üzerinde tadile teşebbüs edilmiş ve ilgili yerlerden görüş bildirmeleri istemiştir.⁵

Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde bulûğ yaşının kaç olduğu konusu sıkça yabancı devletler tarafından sorulmuştur.⁶ 1917 tarihli Hukuk-ı Âile Karamâmesi'nden önce olduğu için devlet bulûğ yaşının on beş olduğu konusunda ilgili tarafla gerekli açıklamayı yapmıştır. Misal olarak H.1278 (M.1862), İngiltere sefaretî, Osmanlı Devleti'nde kanunen bir kişinin kaç yaşında fail-i muhtar olduğu kaç yaşında bulûğa erdiği kabul edildiğini, bu kanunun ne zamandan beri mevcut olduğu ve bu kanunun tüm Osmanlı coğrafyasında uygulanıp uygulanmadığını sormuştur. (BOA, HR.SYS.1236-20). Yine aynı şekilde R.1298 (M.1882) senesinde Fransa'dan gelen suale Zeyd'in on beş yaşına gelince bulûğa ereceğine dair fetva Cheikul İslam İmam (Şeyhülislâm) Ahmed Esad ifadesiyle Fransızcaya tercüme edilerek cevaplanmıştır. (BOA, HR.TO.559-22)

⁵ BOA, DH.İD.63-34., R.1329 (M.1914), Adliye Nezâreti, Ceza Kanunu'nun 40. maddesi üzerinde tadile teşebbüs etmiş ve ilgili yerlerden görüş bildirmelerini istemiştir. Bunun üzerine İstinaf Müdde-i Umûmiliği'nin madde üzerine bir mütalaasının olmadığını İstanbul Valiliği, Dahiliye Nezâretine bildirmiştir.

⁶ BOA, MV.80-67., H.1311 (M.1893), Avusturya tebaasından olup, İslamiyet'i kabul edip izdivaç yapmak üzere olan 17-18 yaşında bir kızın din ve tabiyet değiştirmesi konusu konsolos tarafından gündeme getirilmiştir. Avusturya kanunlarına göre bulûğ yaşının 24 olduğu belirtilip kızın izdivaç etmesi ailesinin iznine bağlı olduğu belirtilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda verilen kararda Osmanlı Devleti'nde bulûğ yaşının 15 olduğu belirtilmiştir.

II.1858 CEZA KANUNNÂMESİ VE BULÛĞA ERMEMİŞ ÇOCUKLARIN KARIŞTIKLARI SUÇLAR VE CEZALARI

Osmanlı hukuk sisteminde bulûğa erişmeyenlere verilecek cezalar 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. 1858 Ceza Kanunnâmesi, 1810 tarihli Fransız Ceza Yasasına dayanmakta olup ilerleyen zaman içerisinde İtalyan Ceza Kanunu'ndan eklemeler yapılarak 1926 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. (Akgündüz, 2017: 83) Bahsi geçen yasa da yer almayan, rüşt yaşı, kısas, diyet vs. kavramlar sonradan eklenmiştir. (Üçok-Mumcu-Üçok, 2019: 318)

Kanunnâmenin 40'ıncı maddesine göre hadd-i bulûğa vasıl olmayan mücrim (suçlu), işlediği cürme karşılık gelen cezaya müstahak değildir. Bulûğa ermeyenler kefâlet-i kavaiyyeye rabt ile ailesi veya akrabasına teslim olunmalıdır. Ancak mürâhik bulunduğu ve fiilin cürm olacağını fark ve temyiz edeceğini bilerek cürmü işlemişse, cezai karşılığı, idâm, müebbed kürek, kal'abendlik veya neyf-i ebed (bir daha dönmek üzere sürgün) olan cinayeti işlemişse ıslah-ı nefis için beş seneden on seneye kadar hapsedilmesi uygun görülmüştür. Şayet cürmü daha hafif ise ıslah-ı nefis için verilecek cezanın 4'te 1'inden (rubu), 3'te 1'ine (sülüs) kadar hapis cezası verilmiştir. Şayet çok küçük suçlar için de ıslah-ı nefis olması için kısa süreli hapis cezaları verilmiştir. (Akgündüz, 2011: 627) İlerleyen zaman içerisinde devletin bazı bölgelerinde bulûğa ermemiş canilerin hapis ve ıslahı ifadesiyle hapishane inşaatına girişilmiştir.⁷ Ayrıca bazı suçlarda ebeveynlere çocuklarını suça karşı koruyamadıkları için ta'zir cezası verilmiştir. (Yücel-Pulaha, 1995: 150)

Görüldüğü üzere işlenen suç ne olursa olsun on beş yaşından küçükler için idam cezası uygulanmamıştır.

Geniş Osmanlı coğrafyası içerisinde yaşları on beşten küçük olan kişilerin karıştıkları suçlara bakacak olursak karşımıza ilk olarak adam öldürme çıkmaktadır. Yargılama öncesinde maktul ve olay mahalli hakkında kısa bir bilgi verilip cinayetin nasıl işlendiği ve cinayet sırasında hangi türden bir alet kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Bu detaylar cinayetin kasten mi yoksa kazaen mi işlendiğini ortaya koyması ve cezanın ona göre verilmesi açısından oldukça önemlidir. Yapılan tahkikat sonucunda cinayetin kazaen olmadığı, kasten olduğu anlaşılırsa yerel yöneticiler verilecek cezanın nasıl olacağı konusunda İstanbul'a danışmıştır.⁸

⁷ BOA, A.)MTZ.(04).158-71., R.1323 (M.1907), bulûğa ermemiş canilerin hapis ve ıslahı için Timova'da inşası düşünülen yapının yerini tespiti için Adliye Nazırı ile bu konu için teşkil edilen komisyonu bölgeye geldiği Bulgaristan Komiserliği tarafından bildirilmiştir.

⁸ BOA, MVL.1030-65., H.1283 (M.1866) Yanya'nın Premedi Kazasına bağlı Kunar Karyesinde yaşayan Dumus Cafer, Osman Hasan adlı kişi tarafından omuzundan bıçakla yaralanmış ve hayatını kaybetmiş-

Cinayete karışan çocuk bunun sonucuna varacak yaşta değilse, çocuğun cezası maktulün yakınlarının da oluru ile çocuk bulûğa erene kadar ertelenmiştir. Ertelenmenin sağlanması için çocuğun ailesinden kefil bulmaları istenmiştir. Misal olarak, H.1275 (M.1858), Şumnu Sancağına bağlı Pervadi Kazasında Süleyman adlı kişiyi, Halil adlı kişi öldürmüştür. Ancak Halil adlı kişinin cezası bulûğa ermemesinden dolayı maktulün zevcelerinin de oluruyla bulûğa erişinceye kadar ertelenmiştir. Bu süre zarfına kadar Halil adlı kişinin serbest bırakılması için iki üç muteber kefil bulması gerekmiştir. Bu kişiler, Halil'in bulûğa erene kadar başka bir yere firar etmeyeceğine şayet firar ederse de kendileri tarafından bulunup getirileceğine dair kefilikte bulunmuşlardır. (BOA,A.)MKT.MVL.101-49) Bu uygulama 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesiyle uygunluk göstermiştir.

Kasten adam öldürme dışında kazaen de bulûğa ermeyen çocuklar cinayete karışmıştır. Bu gibi durumlarda yapılan tahkikat sonucunda olayın kazaen olduğu ispat edilirse çocuğa ceza verilmemiştir. Mesela, H.1271 (M.1861), Üsküp'e bağlı Prizin sakinlerinden Anışah adlı kişi evinin kapısının önünde otururken, Cevahir adlı çocuğun bir yere götürmek üzere yanında bulunan tabancanın kazaen ateş alması sonucu göğsünün solundan kurşunla vurularak ölmüştür. Yapılan tahkikat neticesinde Cevahir'in kazaen kişiyi öldürmesi ve daha bulûğa ermemesinden dolayı ceza verilemeyeceği belirtilmiştir. (BOA, A.)MKT.MVL. 126-35)

Suçta karışan çocuğun kendisi veya ebeveynlerinin Gayrimüslim olması üzerine davaya yabancı devlet temsilcileri veya dini temsilcileri davaya müdahil olmuşlardır. Özellikle çocuk aleyhine sonuçlanan davalarda, çocuğun daha fail-i muhtar olmadığını (istediğini yapamayan) bu sebepten çocuğa bir ceza verilemeyeceğini ifade ederek çocuğun ailesine iadesini şayet çocuk ve ebeveynleri farklı dini inanca sahipse, çocuğun kendi buldukları yere teslimini talep etmişlerdir.⁹

Hukuk sisteminin bulûğ evresine girmeyen çocuklara sağladığı hakları su istimal etmek isteyen suçlular da olmuştur. Özellikle suçta karışan kişiler kendi yaşlarını olduğundan küçük veya bulûğ yaşının on beşten farklı olarak kabul edildiği uygulamaları örnek göstererek verilen cezadan kurtulma yolunu aramışlardır. Bu noktada suçlu Gayrimüslim ise kendisine bağlı

tır. Yapılan tahkikat sonucunda Osman Hasan'ın daha hadd-i bulûğa ermediği anlaşılmış olup yargılanmasında nasıl bir yol izleneceğine dair bilgi Yanya Valisi tarafından talep edilmiştir.

⁹ BOA, A.)DVN.MHM. 2-71., H.1262 (M.1846), Deyr'ül Kamer'de (Lübnan'da bir köy) bir vakitten beri hâpiste bulunan Sofia adlı Nasari'nin oğlunun Müslüman olmasından dolayı İngiltere ve Fransa'nın İstanbul'da bulunan elçileri çocuğun daha fail-i muhtar olmadığını (istediğini yapamayan) etmişlerdir. Bunun üzerine çocuğun ailesine verilmesinin uygun olmayacağı belirtilip Dersaadet'e gönderilmesine karar verilmiştir.

bulunduğu cemaatte destek olmuştur. Misal olarak, Dersaadet Liman İdare-si Rüsumatından hırsızlık (ihtilas) yaptığı anlaşılan Simonyak Efendi'nin az ceza alması için Ermeni Patrikhanesi olaya müdahil olmuştur. Patrikhane Simonyak'ın 10 Temmuz 1862 tarihinde doğduğunu ve suçun işlendiği zaman yirmi yaşında olmadığını belirtmiştir. Bu noktadan çıkarak Ceza Kanunu'nun 40'inci maddesine göre bulûğa erişmeyenlerin cezası bulûğa erişinceye kadar ertelenir maddesini devreye sokmaya çalışmışlar ve Simonyak'ı mürâhik olarak göstermek için Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan bazı kanunları dayanak olarak göstermeye çalışmışlardır.

Bu nokta da ilk olarak Mecelle'nin 986. maddesi ve Düstur 4.Cild 371. sayfasındaki Tezkire-i Aliyye'de on beş yaşına gelenlerin bulûğa ereceği ifadesine değinilmiştir. Bu maddeleri boşa çıkarmak ve bulûğ yaşının on beş olmadığını ispatlamak için ilk olarak Ticaret-i Berriye Kanunu'nun 2. maddesi örnek gösterilmiştir. Bahsi geçen maddeye göre sinn-i reşid yaşı on sekiz olup, on sekiz yaşından küçük olanların ticarete giremeyecekleri (süluk edemeyecekleri) ifade edilmiştir. Bundan başka Memurîn Mülkiye Kanunu'nun 18. maddesi de örnek gösterilmiştir. Bahsi geçen madde hükümünce yirmi yaşından küçük memurların maaşları sülüs haddi (1/3 oranı) az verileceği belirtilip, bu örnekler doğrultusunda yirmi yaşında olmayanlara tam ceza verilmesinin uygun olmayacağı ifade edilmiştir. Tanzimat Dairesi ve Muhâkemât Dairesi ile yapılan yazışmalar sonunca mevzuata göre reşit olma yaşı yirmi olarak kabul edilmiş olsa da Ticaret kanununda reşit olma yaşı on sekiz olarak belirtildiği bu bendin tadil edilmeden kaldığı ifade edilmiştir. Yapılan yazışmalar neticesinde hadd-i bulûğun on beş olarak kabul edileceği belirtilmiş ve yine de Temyiz Mahkemesinden gelecek kararın da görülmesi gerektiği ifade edilmiş ve oradan da on beş yaş kararı çıkmıştır. (BOA, ŞD.2462-17.)

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde hukukun icrası, şer'i ve örfi esaslara göre düzenlenmiştir. Gerek şer'i gerekse örfi hukuk da olsun cezanın uygulanmasında suçun kime karşı işlendiği üzerinde durulmuştur. İşlenen suçlar şahsa ve devlete karşı olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Devlete karşı işlenen suçlarda suçlunun devlet tarafından affedilmesi mümkün olsa bile şahsa karşı işlenen suçlarda bu durum söz konusu olmamıştır. Bu noktada şahsa karşı işlenen suçlarda karşımıza kişinin öldürülmesi ve yaralanması gelmiştir. İslâm hukuku içerisinde adam öldürme temel olarak kasten ve kazaen olarak sınıflandırılmıştır. Kasten adam öldürmenin cezası maktulün mirasçılarının da talebi doğrultusunda kısas olup, kazaen adam öldürmenin cezası ise diyet olarak belirlenmiştir. Ancak kısas cezasının uygulanması için kati-

lin akli melekelerinin yerinde olması ve belirli bir yaş aralığında olup bulûğa ermiş olması gerekmiştir. Bu noktada katilin bulûğ olup olmadığı sorusu ortaya çıkmıştır. Şayet katil bulûğa ermemişse kısas cezası uygulanmamış ve belirli bir süreliğine ıslah-ı nefis olması için hapsedilmiş ya da ebeveynleri tarafından bulunacak kefiller vasıtasıyla bulûğa erişene kadar cinayet davası ertelenmiştir. Bu sebepten bulûğ yaşı konusunun tespiti önemli bir hal almıştır. Çeşitli ırkları barındıran ve sınırları Asya, Avrupa ve Afrika'ya kadar uzanan geniş Osmanlı coğrafyasında bulûğa erme yaşı iklim, ırksal özellik, yaşanan konum, beslenme gibi etkenlerle değişiklik göstermiştir. Bu sebep ile Osmanlı Devleti özelinde bulûğa erme yaşı konusunda kesin bir yaş aralığından söz edilememiş ve mezhepler bulûğ yaşı konusunda farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Uzunca bir süre on beş yaş bulûğ sınırı olarak kabul görmüşse de devletin son dönemlerinde bulûğ yaşı olarak on sekiz kabul edilmeye başlanmış ve bu durum 1917 tarihli Hukuk-ı Âile Kararnâmesi ile de resmileştirilmiştir. Ancak devletin bulûğ yaşını yükseltmesi özellikle sıcak iklim bölgelerinde bulunan yöneticilerini rahatsız etmiştir. Yöneticiler sıcak bölgelerde kişilerin erken bulûğ erip olgunlaştıklarını ifade edip yaşın yukarıya çekilmesinden dolayı bölgelerinde cürmün artış gösterdiğini öne sürerek, tekrardan bulûğ yaşının on beşe çekilmesi yönünde taleplerini İstanbul'a iletmiştir.

KAYNAKÇA

I- ARŞİV KAYNAKLARI

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI OSMANLI

ARŞİVİ (BOA,):

DAHİLİYE (DH)

-*İdare (İD.):* 63-34.

-*İdare-i Umimiye Ekleri (İ.UM.EK.):* 2-19.

-*Hukuk Müşavirliği (HMŞ.):* 17-62,30-58.

-*Müteferrik (MB.HPS.M.):* 9-69.

HARİCİYE NEZARETİ (HR)

-*Siyasi (SYS.):* 1236-20.

-*Tercüme Odası (TO.):* 559-22.

MECLİS-İ VALA: (MVL.): 36-8, 1030-65.

MECLİS-İ VÜKELA MAZBATALARI (MV.): 80-67.

SADARET (A.)

-*Bulgaristan (MTZ.04):* 158-71.

-*Meclis-i Vala Evrakı (MKT.MVL.):* 101-49, 126-35.

-*Mektubi Kalemî Evrakı (MKT.):* 101-73.

-*Mühimme Evrakı (DVN.MHM.):* 2-71.

ŞURA-YI DEVLET (ŞD.): 2462-17.

II- KAYNAK ESERLER

-Aşıkpaşazade (2014). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (Yay. Haz. Nihal Atsız), Ötüken, İstanbul.

III- ÇEŞİTLİ ESERLER

-Akgündüz, Ahmet (2011). *İslâm ve Osmanlı Hukûk Külliyyâtı Kamu Hukuku*, C.1, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

-Akgündüz, Ahmet (1990-1994). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Fey Vakfı Yayınları-Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

-Akgündüz, Ahmet (2018). *Osmanlı Tarih ve Hukûk İstilâhları Kâmûsu*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

-Akgündüz, Said Nuri (2017). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*, Rağbet Yayınları, İstanbul.

-Avcı, Mustafa (2004). "Osmanlı İnfaz Hukukundaki Gelişmelere Genel Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.12-S.3-4, Konya.

-Aydın, Mehmet Âkif (1998). "Hukuk-ı Âile Kararnâmesi", *DİA.*, C.18, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.

-Aydın, M. Âkif (1999). "Osmanlıda Hukuk", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.2, (Ed. Ekmeleddinİhsanoğlu), IRICA, İstanbul.

-Bardakoğlu, Ali (1992). "Bulûğ", *DİA.*, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.

- Barkan, Ömer Lûtfi, (2001). *XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâî Ekonominin Hukuk'î ve Malî Esasları*, (Yay. Haz. Hüseyin Özdeğer), İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul.
- Bozkurt, Gülnihal (1996). *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, T.T.K., Ankara.
- Cin, Halil- Ahmet Akgündüz (2017). *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Dalgın, Nihat (2006). "Mürâhik", *DİA.*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2006.
- Düzdağ, Ertuğrul (2012). *Kanunî Devri Şeyhülislâmı Ebussuud Efendi Fetvaları*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Gür, A. Refik (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi, İş Kültür Yayınları*, İstanbul.
- Işıklar, İbrahim (1949). "Türk Çocuklarının Bulûğ Yaşı Üzerine Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.7-S.4, Ankara.
- Kazıcı, Ziya (1977). *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, Şamil Yayınevi, İstanbul.
- Koç, Mustafa (2004). "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1-S.17, Kayseri.
- Ortaylı, İlber (2008). *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara.
- Üçok, Coşkun, Ahmet Mumcu – Gülnihal Bozkurt (2019). *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Yurtseven, Yılmaz (2003). "1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.11-S.1-2, Konya.
- Yurtseven, Yılmaz (2001). "Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.9-S.3-4, Konya.
- Yücel, Yaşar- Selami Pulaha (1995). *I. Selim Kanunnâmeleri*, T.T.K., Ankara.

ا کوب و بسى مصطفى با نيا حضرت
سکندر اولوب
بیریند و عتی محمد سی کلندر دقتورده مؤید اوله صغیره عتب اهلک ورنه بدخلفه فانه
به حکم مذکورده جواهرات اهرافنده مرافقه سرب لینه دانه ا کوب مجنون ا کوب
نا بخلیم وارد اوله مضیقه بوله محفوظ اعدوم سرحی محبس و اهرافنده اکت اهرافنده نظر ا صغیره ورنه
عتب و خانه سنک فوسه اولنده ا طور و وزیر و جواهراتی ا ورنه کیرا بله و کوب کونور ملک ا ورنه
بدره بوننا و عتیبه خلفا بوشا نوب فورسولا فریور ملک صول لمری ا ورنه اصابتله سازه فانه
ا ولبلی بریز سرحی ثابت اولدو اهلک ورنه فریور ملک قتلت برده و جرحه خلفا و فریور
طوبه و موجب اوله ا دینه دعوا سنه مر بوج جواهرات ذمعی ا بوا سقلا ا بینه اولدو خلف
بومورین ورنه ملک فی بدخلفه مذکورده صغیره فریور ره سنه عوانه فار اوله اهرافنده
جانیه قوا خانه دینه بیله سنه اهرافنده اهرافنده اهرافنده اهرافنده اهرافنده اهرافنده
بینه بینه اهرافنده اهرافنده اهرافنده اهرافنده اهرافنده اهرافنده اهرافنده اهرافنده
ا کوب و بسى مصطفى با نيا حضرت
ا کوب و بسى مصطفى با نيا حضرت
ا کوب و بسى مصطفى با نيا حضرت

Ek 2. H.1271 (M.1861), Üsküp'e bağlı Prizin sakinlerinden Anışah'ı evinin kapısının önünde otururken, Cevahir adlı çocuğun bir yere götürmek üzere yanında bulunan ta-bancanın kazaen ateş alıp ölmesine dair. (BOA, A. JMKT.MVL. 126-35)